

در شرایط حاضر نقش محوری دانشگاهها در تولید علم و توسعه کشور انکارناپذیر بوده ، در چشم انداز بیست ساله نیز انتظارات بسیار گسترده ای از دانشگاهها وجود دارد .

دانشگاهها مکلفند همسوا گسترش روزافزون علوم و فنون و تکنولوژی های جدید و پیشرفته در جهان و با توجه به نیاز کشور ، نیروی انسانی متدین و متبحر ، با نشاط و فعال ، بالنده و متفکر با توجه به نیاز کشور تربیت کنند ، علاوه بر آن به تولید علم و بویژه علوم بومی همت گمارند . بنابراین اداره امور دانشگاهها بعنوان مغز متفکر جامعه باید قوانین و مقرراتی با ویژگیهای متفاوت از سایر دستگاهها داشته باشد . قانون تشکیل هیات امناء به همین منظور در شورای عالی انقلاب فرهنگی به تصویب رسیده و تاحدزیادی اختیارات ویژه ای به دانشگاهها و موسسات آموزش عالی و پژوهشی داده است . اما بدلیل نهادینه نشدن این تفکر در سایر دستگاهها مشکلاتی راجعت استفاده مطلوب از قانون مذکور فراهم آورده است .

تصویب ماده ۴۹ قانون برنامه پنجساله چهارم توسعه و ماده ۲۰ قانون برنامه پنجساله پنجم توسعه راه را برای اداره امور دانشگاه با ویژگیهای فوق هموار نموده است لیکن می بایست تلاش گسترده ای جهت عملیاتی شدن این ماده قانونی با حفظ رعایت سیاستها و قوانین وزارت متبوع صورت پذیرد .

از تاسیس اولین موسسه آموزش عالی در ایران حدود ۱۰۷ سال و از تشکیل اولین هیات امناء حدود ۴۲ سال می گذرد . در زیر به تاریخچه هیات امناء در قیل و بعد از انقلاب اسلامی پرداخته می شود .

الف (هیات امناء قبل از انقلاب اسلامی :

از سال ۱۳۴۰ یعنی قبل از تاسیس وزارت علوم و آموزش عالی زمزمه های هیئت های امناء دانشگاهها و موسسات آموزش عالی به صورتهای ترکیبهای متفاوت و پراکنده به گوش می رسید . از جمله در سال ۱۳۳۹ در اسانامه دانشگاه ملی سابق (شهید دکتر بهشتی) هیئت امناء بعنوان رکن اصلی دانشگاه به تصویب رسید . اما دانشگاه شیراز بر اساس قانون تاسیس دانشگاه مصوب سال ۱۳۴۲ (ه ش) جزء اولین دانشگاههایی بود که دارای هیئت امناء گردید . سپس دانشگاه صنعتی شریف در سال ۱۳۴۴ هیئت امناء خود را تشکیل داد . سرانجام در سال ۱۳۴۶ دانشگاه تهران نیز دارای هیئت امناء گردید . در اسفند ماه ۱۳۵۰ قانون هیئت های امناء موسسات عالی علمی و دولتی از تصویب مجلسین وقت گذشت . که پایه و اساس آن ، قانون تشکیل و اختیارات هیئت امناء دانشگاه تهران بود . طبق آن ، هیئت های امناء دانشگاهها و موسسات آموزش عالی به صورت یکنواخت و هماهنگ تشکیل می گردید . اعضای هیئت امناء مرکب از وزیر علوم و آموزش عالی یا نماینده تام الاختیاری ، ۸ نفر از شخصیت های محلی و کشوری که بتوانند نقش موثری در توسعه موسسه مربوط داشته باشند ، بودند . ضمناً در موسسات آموزش عالی خارج از پایتخت استاندار مربوط نیز عضویت داشت . در موسسات علمی وابسته به وزارتخانه و سازمان های دیگر وزیر یا مسئول مربوط علاوه بر وزیر علوم به اقتضای سمت خود ریاست و یا عضویت هیئت امناء را داشتند . روسای موسسات عالی علمی بدون حق رای در جلسات شرکت داشتند . وزارت علوم و آموزش عالی می توانست مقررات این قانون را در صورت اقتضای در هر یک از موسسات عالی پژوهشی دولتی دیگر و یا موسسات عالی علمی دیگری که به نحوی از انحاء از کمک دولت استفاده می نمودند به اجرا بگذارد . بر اساس اصلاحیه قانون هیئت امناء مصوب سال ۱۳۵۰ که در مردادماه ۱۳۵۳ به تصویب رسید ، وزارت علوم و آموزش عالی مکلف گردید . برای هر یک از دانشگاههای دولتی و غیردولتی و موسسات آموزش عالی و پژوهشی دولتی هیئت امنائی با ترکیب وزیر علوم و آموزش عالی یا نماینده تام الاختیار او ، وزیر مشاور و رئیس سازمان برنامه و بودجه یا نماینده تام الاختیار او ، دبیر شورای مرکزی دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ، چهارتن از شخصیتهای بصیر و مطلع که نقش موثری در توسعه موسسه مربوطه داشته باشند ، تشکیل دهد . در دانشگاهها و موسسات آموزش عالی خارج از پایتخت استاندار و رئیس انجمن شهر مربوط نیز عضو هیئت امناء بودند .

در موسسات آموزش عالی و پژوهشی وابسته به سایر وزارتخانه ها و موسسات دولتی و زیریا مسئول دولتی نیز به اقتضای سمت خود ریاست یا عضویت هیئت را داشتند . روسای دانشگاهها و موسسات آموزش عالی و پژوهشی بدون حق رای در جلسات شرکت داشتند .

هیئت های امناء دانشگاهها بتدریج باترکیب شرح وظیفه فوق ایجاد و شروع بکار نمودند .

ب) هیئت امناء بعد از انقلاب اسلامی :

پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی در کشور در اسفند سال ۵۷ تمامی هیئت های امناء دانشگاهها به استناد لایحه قانونی مربوطه منحل گردید . لیکن برای جلوگیری از رکود اداریه اموردانشگاهها وموسسات تحقیقاتی هیاتی مرکب از وزیر علوم وآموزش عالی ، وزیر مشاور ورئیس سازمان برنامه وبودجه ووزیر طرحهای انقلاب تشکیل وتصمیم گیری در کلیه موارد فوق را بعهده گرفت . آن هیئت بعدها به هیئت سه نفره جانشین هیئت امناء معروف گشت که متشکل از وزیر علوم وآموزش عالی ورئیس سازمان برنامه وبودجه یا نمایندگان تام الاختیار آنان وآقای دکتریدالله سبحانی (عضویت با نام) بود .

هیئت سه نفره فوق الذکر از اسفند سال ۵۷ تا پایان سال ۶۹ طی سی ونه جلسه تلاش نمود تا درباره مسائل ومشکلات مالی ، اداری ، استخدامی وسازمانی دانشگاهها در چهارچوب قوانین ومقررات مربوطه تصمیم گیریهای لازم را بعمل آورند .

هیئت سه نفره مزبور فعالیتهای خود را از طریق کمیته های کارشناسی اداری ، مالی وبررسی وتجديد نظر وتدوین قوانین ، آئین نامه استخدامی پیگیری و سازماندهی می کرد .

باگسترش کمی آموزش عالی وتاسیس دانشگاهها ودانشکده های مختلف در اقصی نقاط کشور وهمچنین افزایش شمار دانشجویان وتوجه به پژوهشی درسطوح بنیادی وکاربردی وتوسعه ای وافزایش نیازها وخواسته ها وسایر عوامل موجب گردید اندیشه احیاء وشکل گیری مجدد هیئت امناء دانشگاهها با هدف اعطای استقلال بیشتر درسیاستگزاری وتصمیم گیری بروز نمایم . مسئولت عالی رتبه وزارت فرهنگ وآموزش عالی بر آن شدند تا قانون تشکیل هیئت های امناء دانشگاهها وموسسات آموزش عالی وبژهوشی را تنظیم نمایند ونهایتا در جلسات ۱۸۱ و ۱۸۳ مورخ ۹ و ۱۳۶۷/۱۲/۲۳ شورای عالی انقلاب فرهنگی به تصویب رسید ومقرر گردید مواد ۸ ، ۹ و ۱۰ آن طی لایحه ای جهت تصویب به مجلس شورای اسلامی تقدیم گردد .

لازم به ذکر است تا پایان سال ۱۳۶۹ به رغم تصویب قانون تشکیل هیئت های امناء مذکور در سال ۱۳۶۷ به موجب ماده ۱۱ آن کماکان هیئت سه نفره جانشین هیئت امناء به فعالیت خود ادامه داد . در بهمن ماه سال ۱۳۶۹ قانون نحوه انجام امور مالی ومعاملاتی دانشگاهها وموسسات آموزش عالی وتحقیقاتی به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید که در تاریخ ۱۳۶۹/۱۰/۲۶ شورای نگهبان آنرا تأیید نمود . متعاقب آن دانشگاههای وابسته به وزارت علوم ، تحقیقات وفناوری وبهداشت ، درمان وآموزش پزشکی به ایجاد هیئت های امناء دردانشگاهها وموسسات علمی وتحقیقاتی وابسته همت گماشتند .

در حال حاضر دردانشگاهها وموسسات آموزشی و پژوهشی وابسته به وزارت بهداشت ، درمان وآموزش پزشکی ۵۱ هیئت امناء شکل گرفته است . ضمنا برای دانشکده های جدید که در سال ۱۳۹۲ وبعد از آن بودجه مستقل خواهند داشت نیز هیات امناء استقرار خواهد یافت .

خاطر نشان می سازد که دانشگاه علوم پزشکی بقیه الله ، دانشگاه شاهد ، دانشگاه آزاد اسلامی ، دانشگاه علوم پزشکی ارتش ، دانشگاه امام حسین (ع) ، انستیتو پاستور ایران ، موسسه عالی آموزشی وبژهوشی طب انتقال خون ایران وموسسه سرم وواکسن سازی رازی نیز دارای هیئت امناء می باشند .

نکته دارای حائز اهمیت آنکه با تصویب ماده ۴۹ قانون برنامه پنجساله چهارم توسعه کشور از ابتدای سال ۱۳۸۴ دانشگاهها وموسسات آموزش عالی و پژوهشی دولتی صرفا براساس آئین نامه ها ومقررات اداری ، مالی ، استخدامی وتشکیلات خاص ، مصوبات هیئت های امناء مربوطه که به تأیید وزرای علوم ، تحقیقات وفناوری وبهداشت ، درمان وآموزش پزشکی

حسب مورد می رسد بدون الزام به رعایت قانون محاسبات عمومی ، قانون استخدام کشوری وسایر قوانین ومقررات عمومی اداری ، مالی واستخدامی اداره شده که با تاکید این مهم درقانون برنامه پنجساله پنجم توسعه « بند ب ماده ۲۰ » نقش هیات های امناء واستقلال دانشگاه ها پررنگ تر گردیده است . ضمن آنکه اعتبارات این موسسات کمک تلقی شده وپس ازپرداخت به هزینه قطعی منظوری گردد .

این مواد قانونی برنامه ها که مصوب مجلس محترم شورای اسلامی می باشد می تواند بعنوان نقطه عطفی جهت افزایش کارائی هیئت های امناء واستقلال دانشگاهها وموسسات آموزش عالی وپژوهشی تلقی شود . مشروط برآنکه ساختارلازم جهت تحقق این ظرفیت قانونی دردانشگاهها وستاد وزارتخانه های مرتبط ایجاد گردد . درهمین راستا نیزدرسال ۱۳۹۰ کلیه دانشگاهها و موسسات درساختار خود واحدی ستادی درحوزه ریاست موسسه بنام دبیرخانه هیات امناء با تصویب هیات امنای خود وتائید وابلغ وزارت بوجود آوردند تا به عنوان بازوی ارتباطی بین اعضای اصلی ، مسئولین دانشگاه ووزارت متبوع بوده و هماهنگی های لازم را برای پویائی هیات امناء واجرائی شدن مصوبات بوجود آورند .